

SOSYAL BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE MALATYA ALEVİLİĞİ

Mehmet Dönmez, *Sosyal Bütünleşme Sürecinde Malatya Aleviliği*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara, 2016.

GÜLNUR GÜNDOĞAR

Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

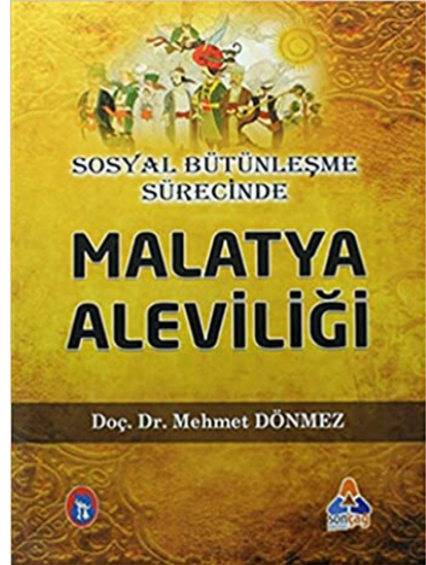
İncelediğimiz çalışmada, Malatya’da Alevilik sosyal bütünleşme bakımından değerlendirilmiştir. Yapılan mülakatlar yoluyla Aleviliğin anlaşılma biçimlerinin farklılaşmasına etki eden hususlar saptanmış ve bu çeşitliliği ifade eden kavramlar kullanılmıştır. Örneğin “Geleneksel Alevilik” ve “İdeolojik Alevilik” bu kavramlardır. Dokuz bölüm ve sonuç kısmından oluşan çalışma, teorik bilgilerin konuyu açıklayıcı kısımlarıyla beraber mülakatlar yoluyla elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle önemli bir kaynaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Sosyal Bütünleşme, Geleneksel Alevilik.

Abstract

In the study we examined, Alevism in Malatya was evaluated regarding social integration. The interviews determined factors affecting the differentiation of the understanding of Alevism, and the concepts expressing this diversity were used. For instance, “Traditional Alevism” and “Ideological Alevism” are among these concepts. The study consists of nine chapters and conclusions; it is an essential source with the explanatory parts of the theoretical information and the evaluation of the data obtained through the interviews.

Keywords: Alevism, Social Integration, Traditional Alevism.

Giriş

Bu çalışmada, Mehmet Dönmez'in *Sosyal Bütünleşme Sürecinde Malatya Aleviliği* adlı eseri incelenmiştir. Eserde Malatya'da Aleviliğin anlaşılma biçimlerinin farklılaşması, bu duruma etki eden tarihsel ve toplumsal hususlar üzerinde durulmuştur.

Mehmet Dönmez, Alevilik üzerine birçok araştırma yapmıştır. *Bulgaristan Türklerinde Alevilik-Bektaşılık Akkadınlar İlçesi Örneği* (Dönmez, 2012), *Romanya Babadağ Türklerinin Toplumsal Yapısı ve Sarı Saltuk Algısı* (Dönmez, 2018), eserleri arasında yer almaktadır.

İncelediğimiz çalışma nitel bir araştırmadır (s. 13). Nitel araştırmalar, bireylerin algıları ve kişisel değerlendirmeleri gibi sübjektif hususları incelemektedir. Bu araştırmalarda olayların temelindeki nedenleri anlamaya gayret edilmektedir (Baltacı, 2019, 382). Aleviliğin algılanma biçimlerinin değerlendirildiği araştırmalarda, farklılaşmaların ve benzerliklerin nedenleriyle birlikte saptanması açısından nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Alevilikle ilgili son yıllarda birçok saha araştırması yapılmış, araştırmalarda gözlem ve mülakatın yanı sıra anketler de kullanılmıştır. Malatya Aleviliği üzerine yapılan çalışmaların bir kısmı köyleri temel almakta bir kısmı ise genel itibarıyla Malatya merkezinde gerçekleşmektedir. Bazı araştırmalar konunun genel özellikleri ve değişimleri üzerinde dururken bazılarıysa daha dar, belirli konuları incelemiştir. Burada farklı örneklerden bahsedilecektir. İki *Türk Kültüründe Alevi Bektaşi Olgusu (Malatya Örneği)* adlı araştırmadır ve bu araştırma Malatya kent merkezinde anket uygulanarak gerçekleştirilmiştir (Sinanoğlu, 2008, 24-26). Bu çalışma oldukça geniş bir konuyu ele almaktadır. Araştırma konusunu belirli bir ya da bir kaç husus yönünden inceleyen çalışmalar da vardır. Bunlardan birisi, *Alevilerin Din Hizmeti Beklentileri (Malatya Örneği)* adlı araştırmadır ve bu araştırma, Malatya'da anket kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Özdemir – Arıcı, 2011, 17-18). *Gelenekli Dini Gruplardan Alevi-Bektaşi Kültüründe Kadın Anlayışı (Malatya Örneği)* tezi de (Köse, 2020) Alevilik-Bektaşılık konusunun belirli bir alanda incelenmesine dayanan çalışmaların örneklerindedir. Malatya'nın bazı bölgelerini konu alan araştırmalar vardır. Burada örnek olarak birer yüksek lisans ve doktora tezi ele alınacaktır. Kale yöresini konu alan bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bu çalışma, *Malatya Kale Yöresi Alevi-Bektaşi İnançlarının Tespit Ve Değerlendirilmesi* adını taşımaktadır (Özbakır, 2010). Başka bir çalışma ise Arguvan üzerine yapılmıştır ve *Malatya Yöresi Alevilerinin Dini İnanç Ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma (Arguvan Örneği)* adıyla yazılmış bir doktora tezidir (Gaspak, 2017). Tanıtımını yaptığımız kitap ile burada adı geçen çalışmalar arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle anket kullanılan araştırmalar soru sayısı ve içerik olarak, tanıtımını yaptığımız çalışmadan farklılaşmaktadır. Anketlerde bilgi toplamak adına genelde soru cetvelleri hazırlanmaktadır ve bu teknik geniş grupları araştırmayı mümkün kılmaktadır (Arslantürk, 2001, 111). Mülakat (bazı kaynaklarda ele alındığı haliyle görüşme) ise araştırma konusunun derinlenmesine incelenmesinde etkili bir tekniktir (Bal, 2001, 142). Genel itibarıyla öznel yargıların ve bu yargıların etkilendiği hususların tespiti açısından elverişli bir yapıya sahip olması, mülakatın avantajı olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz çalışma konusu itibarıyla diğer çalışmalardan farklı olduğu gibi bazı araştırmalardan kullanılan teknikler, bazılarında ise araştırma alanı yönüyle farklıdır. İlk bölümde araştırma alanı, konusu ve diğer özelliklerinden söz edilecektir.

Eser; önsöz, dokuz bölüm, sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Bölümlerde konunun içeriğini daha iyi yansıtabilmek adına birçok alt başlık verilmiştir. Burada bazı temel hususlardan söz edilecek, tüm alt başlıklardan ayrıntıları ile bahsedilmeyecektir. İlk bölüm olan “Giriş” bölümünde alt başlıklar olarak; “Araştırmanın Metodu, Araştırma Alanının Tarihçesi ve Sosyal Yapısı” şeklinde kısımlar bulunmaktadır. Bu başlıklar içinde de araştırmanın konusu, amacı, varsayımları, verilerin analiz edilmesi gibi araştırmanın süreci ve yapılma nedenlerini anlatan temel hususlar yer almakta, alt başlıklar olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın konusu Malatya’daki Aleviliği, sosyal bütünleşme yönünden araştırmaktır. Araştırma alanı olarak Malatya’nın belirlenmesinde şehrin tarihsel süreçteki önemi kadar Alevilik açısından da mühim bir yer olması etkili olmuştur. Malatya’da Aleviliğin farklı şekillerde algılanması ve gruplara ayrılmış olması üzerinde durulmuştur. Grupların kendilerini ve diğer grupları nasıl algıladıkları ve bu durumun Aleviliği anlayışlarına nasıl tesir ettiği incelenmiştir. Çalışmada görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır (s. 11-13).

İkinci bölüm ise “Bir Sosyal Grup Olarak Alevilik” başlığı taşımaktadır. Bu kısımda ilk olarak “Alevilikle İlgili Bazı Kavramların Tahlili” alt başlığı yer almaktadır. Öncelikle Aleviliğin tanımı üzerinde durulmuştur. Daha sonra Kızılbaş ve Kızılbaşlık kavramları da incelenmiştir. Aleviliğin tanımı ile ilgili temel hususlardan birisi tanımların sayısının fazlalığıdır. Yazar, bu konuda kavram kargaşası yaşandığını, kişilerin kendilerine göre bir tanım yaptığını belirtmiştir. Kavramın, tarihsel süreçte anlam değişimi yaşadığı üzerinde durmuştur. Çalışmanın ileri sayfalarında detaylı olarak ele alınmış olan grupların, Aleviliği farklı değerlendirdiğine ve bu durumun Aleviliği tanımlama şekline etki ettiğine yer verilmiştir (s. 17-20). Diğer alt başlıkta ise grup kavramı ve grup çeşitleri incelenmiştir.

Üçüncü bölüm “İdrak Ediliş Tarzına Göre Alevilik” başlığı taşımaktadır. Araştırmada, Alevilik, üç grup halinde incelenmiştir. Bu gruplar “geleneksel, ideolojik ve zayıf kimlik Aleviliği” olarak açıklanmıştır. Geleneksel Alevilik anlayışı “Aşkın Olanın Aşkla Yorumu: Geleneksel Alevilik” başlığıyla ele alınmıştır. Burada Aleviliğin İslam’ın bir anlayış şekli olduğu ve aşk mefhumuyla da sevgi temelli bir anlayış olduğu vurgulanmıştır (s. 37-38). Gelenek kavramı izah edildikten sonra “Aleviliğin Geleneksel İdrak Ediliş Tarzı” bölümünde bu yaklaşımın temel özelliklerinden söz edilmiştir. Geleneksel yaklaşımda Alevi kavramının mânâsı, Hz. Ali ve soyuna gönülden bağlılık olarak kabul edilmektedir. Geleneksel anlayışta, Aleviliğin nasıl algılandığı hususu, açık temeller üzerinden anlaşılmaktadır. Bu anlayışta Alevilik iki ana husus üzerine dayanmaktadır, bu hususlar İslâm’ın tasavvufi yorumu ve Türklerin eski dini yaşamlarının bilhassa Horasan erenlerinin tesiridir (s. 44-45). Üçüncü bölümün ikinci başlığı “Bir Muhalefet Aracı Olarak Alevilik: İdeolojik Alevilik” başlığı taşımaktadır. Aleviliğin bazı ideolojilerle değerlendirilmesinden bahsedilmiştir. Burada ilkin ideoloji kavramı incelenmiştir. “Aleviliğin İdeolojik Olarak İdrak Ediliş Tarzı” bölümünde ise Aleviliğin, geleneksel yorumdan tanım düzeyinde dâhi farklılaştığı hususu üzerinde durulmuştur (s. 50-51). Burada ilk alt başlık “Sol İdeolojik Alevilik”tir. Bu anlayışın Aleviliği değerlendirme biçimine bakarsak, Alevilik inanç olarak ele alınmaktan ziyade başkaldırının sesi olan kültür yahut felsefe şeklinde algılanmıştır. Aleviliğin tarihi ve Alevilikle ilgili hususlar, Sol ideolojiye dair kavramlarla açıklanmaya gayret edilmektedir (s. 54-57). Bir diğer alt başlık ise “Marjinal Grup İdeolojisi: Aleviliğin Etnik Kimlik

Olarak İdrak Edilmesi” başlığını taşımaktadır. Öncelikle etnik kavramı üzerinde durulmuştur. Bu başlıktaki temel hususlardan birisi Alevi gençlerin kimlik problemi yaşadığı üzerinedir, mülakatlarda bu durum sıklıkla görülmüştür. Bu problemin daha fazla Alevi, Türkmen, Kürt ve etnik kimlik kavramları üzerinde yoğunlaştığı saptanmıştır. Aleviliğin etnik bir kimlik olduğu iddiasını öne süren yaklaşımda, Aleviliği tanımlama biçimi farklılaşmıştır. Bu yaklaşımda Aleviliğin Hz. Ali ile bağ kurularak açıklanması kabul edilmemektedir, inancın geleneksel unsurlarına yönelik bazı eleştiriler yapılmaktadır (s. 59-61). Bu perspektifteki görüşler Aleviler arasında azınlıktadır (s. 2016, 63). Başka bir başlık ise kimlik Aleviliği kavramını incelemekte ve “Doğumla Gelen Alevilik: Kimlik Aleviliği” başlığını taşımaktadır. Yazar öncelikle “kimlik” ve “kimliksizleşme” kavramları üstünde durmuştur. Burada meselenin temel noktalarından birinin anlatıldığı başlık “Zayıf Kimlik Aleviliği”dir. Aleviliğin kimlik oluşumu sürecinin uzunca bir dönemde yaşandığı vurgulanmıştır. Kimliğin oluşum sürecinde şifahi bilgilerin ön planda olmasının, Aleviliği algılama tarzlarının farklılaşmasında etken olduğu belirtilmiştir. Alevilikte kimlik probleminin gelişiminde, şehre yaşanan göçün rolü üzerinde durulmuştur. Kentleşme sürecinin oldukça hızlı gerçekleşmesi geleneksel hususlara yönelik yabancılaşmayı meydana getirmiştir. Özellikle gençlerin Aleviliğin geleneksel değerlerini uygulamadan yaşamlarını sürdürdükleri ve bu durumun kendilerini tanımlamada sorun çıkardığı görülmüştür. Mülakatlarda gençlerin kendileri de kimlik krizi yaşadıklarını belirtmişlerdir. Aleviliğin başat kurumlarından ve inancın temsilinde önemli rolleri olan şahıslara dair bilgilerden önemli ölçüde mahrum oldukları tespit edilmiştir. Aleviliği bir kimlik olarak algılamalarına karşın, bu kimliğin içeriği konusunda net bir bakış açısına sahip değillerdir. Aileleri dolayısıyla Alevi kimliğine aidiyet söz konusudur ve kimliği etkileyen diğer hususların varlığı tespit edilememiştir. Bu nedenle grubun “zayıf kimlik Aleviliği” biçiminde değerlendirildiği belirtilmiştir (s. 66-68).

Dördüncü bölüm “Aleviliğin Oluşumunda Etkili Olan Bazı Temel Şahsiyetler” başlığını taşımaktadır. Burada Hz. Ali, Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli üzerinde durulmuştur. Bu üç isim gerçek yanlarıyla beraber efsanevi özellikler ile ön plana çıkmakta ve efsanelerin içinde yer alan inançlar, yazılı eser ve şifahi kültürde yer almaktadır. Bu anlatımlar, üç ismin nasıl idrak edildiklerini yansıtmaları açısından önemlidir. İlk olarak Hz. Ali incelenmiştir. Alevilikte Hz. Ali’yi algılama biçimi oldukça önemlidir. Yazar, Hz. Ali hakkındaki anlayışların, Aleviliği farklı idrak eden gruplarda değiştiğini ve bu durumun mülakatlarda görüldüğünü açıklamıştır (s. 68-70). Hoca Ahmet Yesevi ise ikinci incelenen isimdir. Hoca Ahmet Yesevi, hakkında tarihsel bilgilerin az olmasından dolayı net bilgilere ulaşmanın güç olduğu ve menkıbevi anlatımlar vasıtasıyla birtakım bilgilere ulaşabildiğimiz önemli bir şahsiyettir. Yaşadığı dönem tasavvufi anlayışların geliştiği ve yaygınlık kazandığı bir dönemdir ve bu dönemde tasavvufi anlayışını, rahatlıkla anlaşılabilir bir şekilde Türkçe manzumeler yoluyla anlatmıştır. Bu durum Yesevilik’in Türkler arasında yayılmasını kolaylaştıran mühim bir husus olmuştur. Yesevilik’in Anadolu’daki dini hayat üzerindeki tesirleri bilhassa Bektaşilik, Haydarilik, Nakşibendilik vasıtasıyla olmuştur. Yazar, Alevi-Bektaşilik geleneğinin gelişiminde Yesevi anlayışın rollerini vurgulamıştır. Mülakatlarda Alevilikle ilgili uygulamaların kökenini Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli gibi şahsiyetlere dayandıran kişiler çoğunluktadır (s. 72-75). Hacı Bektaş Veli’nin hayatı hakkındaki bilgiler Hoca Ahmet Yesevi’de olduğu gibi oldukça

azdır ve olan bilgiler de menkıbevi anlatımla iç içedir. Hayatı ile ilgili bilgileri sonraki dönemlerde yazılmış olan kaynaklardan araştırmamız mümkündür. Bu alanda çalışma yapan isimler, Hacı Bektaş Veli'nin Alevilikteki rolü hususunda fikir ayrılığı yaşamaktadır (s. 76). Hacı Bektaş Veli'nin hakkında yapılan yorumların bir boyutu da Bektaşilik ile ilgilidir. Hacı Bektaş Veli'nin vefatı sonrasında, anısı Osmanlı'da giderek yayılmıştır. Balım Sultan dönemi Bektaşilik tarikatı için oldukça önemlidir. Bektaşiliğin, Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşmasında mühim katkıları olmuştur (s. 78-79). Mülakatlara bakıldığında Geleneksel Aleviliğe mensup olan kişilerin, "Aleviliğin kaynağı olarak kimi veya neyi kabul ediyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlarda "özellikle Hz. Ali, on iki imam, Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal" kaynak olarak söylenmiştir (s. 80-81). Aleviliği idrak etme tarzı ideolojik olan kişilere aynı soru yöneltildiğinde yanıtların ekseriyetinde ön plana çıkan unsur, İslâm'ın tarihsel sürecini farklı şekilde değerlendirdikleri ve süreci yorumlarken mensup oldukları ideolojiye göre, mefhumlara anlam yükledikleridir. Aleviliği kimlik olarak idrak eden Alevi gençlerin çoğunluğunda, aynı sorunun cevabı detaylı olarak alınamamıştır. Yanıtların önemli bir kısmında konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir (s. 82-83).

Beşinci Bölüm "Aleviliğin Tarihî Gelişiminde Etkili Olan Siyasî Ve Sosyal Yapı" başlığını taşımaktadır. Burada ilkin "İslam'da İlk Ayrılıklar ve Aleviliğin Fikrî Temelleri" başlığı yer almaktadır. Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında gelişen bazı siyasi ihtilaflar zamanla mücadelelere dönüşmüştür. Bu dönemde İslâm öncesinde var olan kabileliliğin etkileri görülmektedir (s. 85-86). İkinci başlık "Türklerin İslâmı Kabul Etmesi"dir. İslâm'ın Türkler arasında yayılmasında tüccar ve sufilerin tesirinden bahsedilmiştir. Türklerin Müslüman olma sürecinde etkili olan hususların biri olan tasavvuf anlayışı, Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde de mühim bir etkidir (s. 91-94). Diğer bir başlık "Selçuklu Döneminde Alevilik" adını taşımaktadır. Selçuklu döneminde orduların önemli sayıda Türkmen kabileleri ile gezen Türkmen Babalarından oluştuğu ve uç bölgelerde mühim tesirleri olduğu vurgulanmıştır (s. 98). Selçuklu Devleti'nin zayıflamaya başladığı dönemde ise din konusunda babaların ve şeyhlerin etkisinin arttığı görülmüştür. Diğer bir başlık ise "Osmanlı Döneminde Alevilik"tir. Osmanlı Döneminde Aleviliğin konumu ve padişahların Aleviliğe yönelik tutumunu inceleyebilmek adına dönemin yapısını tahlil etmek gerekmektedir zira her dönemde aynı perspektif söz konusu olmamıştır. Kaynaklardan hareketle Osmanlı Devleti'nin ilk döneminde Aleviler ile sıkı bir münasebetin olduğu anlaşılmaktadır, burada Osmanlı'nın kuruluş ve gelişim sürecinde etkili olan dervişlerden söz edilmiştir. Abdal Musa bu dönemlerde seferlerde yer almıştır ve Bektaşî geleneği içinde değerlendirilen önemli bir isimdir (s. 99-100). Fatih Sultan Mehmet döneminde başlamış olan merkeziyetçi yönetimle yerleşik hayata geçmesi istenen Türkmenler, bu duruma direnmekteydi. II. Bayezid döneminde ise Şah İsmail ile mücadele başlamış ve Yavuz Sultan Selim döneminde de sürmüştür (s. 101). Bu mücadeleyi sadece Alevi-Sünni mücadelesi olarak görmek bilimsel açıdan yeterli değildir zira mücadelenin özünde iki devletin de siyasi güç kazanma çabası ve sınırlarını koruma altına alma isteği görülebilir. Ayrıca ekonomik nedenler de vardır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde, İran'a yönelen Alevileri, Hacı Bektaş Ocağına bağlama girişimleri olmuştur. 1826 tarihine gelindiğinde Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile ilişkili olarak Bektaşî tarikatı gizliliğe çekilmiştir ancak Bektaşîler önemli ölçüde yönetimin desteğine bağlı olarak

1925'e kadar etkili olmaya devam etmiştir. II. Abdülhamit döneminde ise Alevilikle ilgili araştırmaların başladığı görülmektedir (s. 104-106). “Cumhuriyetten Günümüze Alevilik” ise diğer başlıktır. Burada öncelikle yakın tarihin bazı hususlarından konuyla ilgisi bağlamında söz edilmiştir. Biz kısaca siyasi ve sosyal birkaç değişime yer vereceğiz. Cumhuriyet döneminde Alevi mebuslar TBMM’de yer almış ve daha sonra Birlik Partisi’nin kurulması gibi siyasi değişimler yaşanmıştır. 1960’larda “Hacı Bektaş Veli Turizm ve Tanıtma Derneği” kurulmuştur. “Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri” düzenlenmeye başlanmıştır. Bu süreç şehirdeki Alevilik anlayışlarını etkilediği gibi zamanla köyü de etkilemeye başlamıştır (s. 109-111).

Altıncı bölüm “Aleviliğin Bazı Fikir ve İnançlarla Münasebeti” başlığını taşımaktadır. Yapılan mülakatlarda ve görüşmelerde önemli ölçüde, Aleviliğin tasavvuf ve Türklerin eski inançlarıyla ilişkisi kurulmuştur. Bu başlıkta ikisi incelenmiştir. “İslâm tasavvufunun Aleviliğe Etkisi” başlığında yazar, vahdet-i vücud görüşünün Alevi ve Bektaşî inançlarına çeşitli biçimlerde etki ettiğini ve bunun özellikle Horasan yoluyla gerçekleştiğini belirtmiştir. Burada insan-ı kâmil anlayışı ve Elest Bezmi inancı ele alınmış, tasavvufî yorumların Alevilik Bektaşîlik üzerindeki tesiri değerlendirilmiştir (s. 111-113). Diğer başlık ise “Eski Türk İnançları ile Alevilik Arasındaki İlişki”dir. Türkler, eski dönemlerden itibaren “Gök dini” ve “Tek Tanrı” inanışlarına sahiptir. Türkler arasında Tanrı inancı merkezi bir noktada bulunmuştur. Bu kısımda Şamanizm ele alınmıştır ve bu inanç sistemi Türkistan’ın en eski inanç sistemlerinden biridir (s. 115-116). Şamanlık, Türklerin dini anlayışlarına tesir etmiştir. Eski Türkler Şaman kavramını değil “Kam” kavramını kullanmıştır. Kamların görevi, Tanrı ve ruhlardan insanlar adına sağlık ve mutluluk gibi taleplerde bulunmaktır. Kamların ruhlarla ilgili bir inancı vardı ve bu durum daha sonra menkıbelerde de etkisini göstermiştir. Kamlar, ruhların hayvanlarda tecessüm ettiğine inanmaktaydı ve bu inanca göre ruh genelde bir hayvana benzemektedir. Kuşlar genelde üst dünyanın ruhları olarak kabul edilmişti ve Kamların göğün katlarına kartal, turna gibi kuşların yardımıyla gittiğine inanılmaktaydı. Kimi kamlar, kılıç boynuzlu geyik ile düşmanlara karşı savaşırmaktaydı. Bu inançlar bazı menkıbelerde görülmektedir (s. 117-120). İlerleyen kısımlarda kamlar ile dedeler arasında bazı benzerlikler olduğu vurgulanmıştır. Bir örnek olarak kamların ve dedelerin hayır dualarının benzerliğinden bahsedilebilir (s. 123). Bu bölümde vurgulanan temel hususlardan birisi Alevilik ve Bektaşîliğin kavramları ve uygulamalarında yer alan birçok önemli unsurun kökeninin Türk kültürü içinde olduğudur. Bölümün son kısımlarında geleneksel, ideolojik ve kimlik Alevilikleri içinde incelenen grupların, Aleviliği İslâm içinde değerlendirip değerlendirmedikleri üzerinde durulmuştur. Geleneksel anlayışta olanların hemen hepsi Aleviliği İslâm içinde görürken, ideolojik anlayışta farklı bir kabul söz konusudur. Burada Alevilik inanç olarak değerlendirilmemektedir; felsefe, kültür şekillerinde anlaşılmaktadır. Aleviliği yalnızca kimlik olarak anlayan ve yaşamlarında Aleviliğin uygulamalarının tesiri olmadığını ifade eden gençler ile görüşmelerde Aleviliği, net bir biçimde İslâm’ın içinde ya da dışında değerlendirmedikleri görülmüştür. Gençlerin bir kısmı konuyla ilgili fikirlerini beyan etmek adına yeterli bilgilerinin olmadığını ifade etmiştir (s. 126-127).

Yedinci bölüm “Alevilikle İlgili Bazı Temel Müesseselerin İzahı” başlığını taşımaktadır. Bu başlıkta; “Alevilikte Dedenin İşlevi, Alevilikte Cem, Alevilikte Düşkünlük, Alevilikte Musahiplik, Alevilikte Talibin Yeri” başlıkları yer almıştır.

Burada başlıkların içeriklerinden bahsedilecektir. Alevilikte Dede, inancın sürdürülmesinde önemli roller üstlenmiştir. Dedelerin görevi mürşitlik etmektir ve terbiye edici rolü ön plandadır. Geleneksel olarak dedenin rolleri oldukça önemli olsa da günümüzde Alevi gruplar içinde en fazla tartışılan konu dedelerdir. Geleneksel Aleviliğe mensup olanların hemen hepsi dedeliği, Alevilik için temel bir husus olarak görmektedir (s. 129-132). İdeolojik Alevilikte ise en fazla eleştirilen konulardan biri dedeliktir. Bu gruba mensup olanlar açısından bilhassa dedelik, olumsuz olarak algılanmaktadır. Kimlik Aleviliğine mensup olan kişilerin de dedeliğe karşı olumlu bir tavır sergilemediği görülmektedir. Gençlerin birçoğu, dedelerin bilgi seviyesini sorgulamaktadır (s. 133-134). Diğer başlıkta cem konusu incelenmektedir. Aleviliğin mühim kurumlarından olan cemin, bilhassa geleneksel süreçte Alevilerin arasında sosyal bağların ve dayanışmanın devamı adına işlevleri olmuştur. Cem geleneklerin aktarımında sürekliliği sağlaması açısından oldukça mühim rollere sahiptir. Geleneksel Alevilik anlayışında cemin mühim işlevleri vardır. Geleneksel Aleviliği benimseyenler, cem hakkında geçmişe özlem duymaktadır (s. 139-141). Cem konusunda, ideolojik Aleviliğe mensup olanlar ile geleneksel Alevilik anlayışında olanlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel anlayışta cem, ibadet olarak kabul edilirken, ideolojik Alevilik mensupları cemi ibadet olarak kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Kimlik Aleviliğine mensup olanlar arasında cem konusunda belirsizlik vardır. Burada gençlerin bir kısmı cemi bir ibadet olarak görürken büyük kısmı ise cemin sembolik olarak algılandığını belirtmiştir. Mülakat yapılan gençlerin çoğunun henüz hiç ceme katılmadığı saptanmıştır (s. 142-144). Diğer bir başlık düşkünlüktür. Düşkünlük inanç ve geleneğin devamı konusunda kurallara uymayanlara yönelik yaptırımları içermektedir. Geleneksel hayatın hâkim olduğu dönemde düşkünlük de etkili olmuştur. İdeolojik Aleviliğe mensup olanlar tarafından bu tür uygulamaların geçmişte kaldığı vurgulanmıştır. Geleneksel Aleviliğe mensup olanlar ise bu uygulamanın kaybolmasına razı olmadıkları fakat dönemimizde nasıl uygulanacağı konusunda belirsizlikler olduğu anlaşılmaktadır. Kimlik Aleviliği mensupları tarafından düşkünlüğün fonksiyonunun ne olduğu konusunda çok fazla bir bilginin olmadığı anlaşılmıştır (s. 146-148). Musahiplik, Aleviliğin geleneksel süreçte dayanışmayı sağlayan oldukça önemli bir başka kurumdur. Evli iki kişinin eşleriyle beraber ahirete dek kardeş kalacaklarına dede önünde söz vermesi ile gerçekleşmektedir (s. 2016, 149). Şehirleşme ile beraber Alevilik içinde sürdürülmesi güç olan uygulamalardan biridir. Geleneksel idrak tarzına mensup olanlar musahipliği, Aleviliğin temel hususlarından biri şeklinde görmektedir (s. 153-154). İdeolojik Alevilik mensupları sosyal dayanışmanın önemini vurgulamışlardır fakat burada musahipliği değil kendi dünya görüşlerini yansıttıkları anlaşılmaktadır. Mefhumun temeline inancı değil emeği aldıkları görülmüştür. Kimlik Aleviliğine mensup olanlar kavramı ve kavramın inanç boyutunu büyük ölçüde bilmemektedir (s. 2016, 155). Talibin incelendiği başlıkta ise diğer başlıklarda ele alınan konularla bağlantılı şekilde açıklamalar yapılmıştır. Aleviliğin sürdürülmesinde mühim rolleri olan talibin eğitiminde cemlerin büyük rolü vardır, talip inanç ve sosyal bağlar vasıtasıyla dedeye bağlanmıştır. Araştırmada Geleneksel Alevilik mensuplarının talip kavramını sıklıkla kullandığı ancak İdeolojik Aleviliğe mensup olanların pek fazla bu kavramı kullanmadığı görülmüştür. Zayıf kimlik Aleviliğine mensup gençlerin çoğununsa talip kavramının Alevilikteki önemini tam manasıyla bilmedikleri anlaşılmaktadır (s. 157-158).

Sekizinci bölüm “Alevi Grupların Sosyolojik Görünümü” başlığını taşımaktadır. Bu başlığın içinde incelenen alt başlıklar ise şöyledir; “Amaçları Açısından Alevi Gruplar, Metotları Açısından Alevi Gruplar, Alevi Gruplar Arasındaki Sosyal Münasebet, Alevi Grupların Benzer ve Farklı Yönleri”dir. Amaçları açısından Alevi grupların incelenmesinde vurgulanan ilk husus bu grupların birbirinden farklı idealleri benimsemiş olmalarıdır. Geleneksel Alevilik için ideal Alevilik anlayışı Hz. Peygamberi ve Ehl-i beyti, hayatında rehber gören bir anlayıştır. Burada ideal Alevi, geçmişini bilen, tanıyan kişi olarak kabul edilmiştir (s. 158). İdeolojik Alevilikte ise ideal Aleviliğe yüklenen anlamların farklı olduğu anlaşılmaktadır. Burada Aleviliğe yüklenen anlamlar daha fazla; demokrasi, insan haklarına saygı, bilimsel düşüncenin öne çıkması gibi kavramlar yoluyla açıklanmaktadır. İdeolojik Alevilik anlayışında olan bireyler açısından ideal Alevilik geçmişte yaşanmamıştır, gelecekte yaşanacağını düşünmektedirler (s. 161-162). Kimlik Aleviliği içinde değerlendirilen gençlerin, ideal Alevilik kavramını farklı yorumladığı görülmüştür. İdeal Aleviliğin grup mensuplarının ekseriyetinde, Alevi gençlerin problemlerinin çözüme ulaştığı ve kuşaklar arasındaki çatışmanın nihayete erdiği toplumu anladıkları belirtilmiştir (s. 163). Metotları açısından Alevi gruplar başlığında, öncelikle geleneksel Aleviliğe mensup olanlar ele alınmıştır. Burada üyeler ideal Aleviliğe ulaşmak için mühim bir adım olarak dedeleri görmekteyler. İdeolojik Alevilikle ayrılan yanlardan birisi budur. İdeolojik Alevilik mensupları dedelik kurumuna karşı olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Geleneksel Alevilik mensupları cemleri ve cem evlerini ideal Aleviliğe ulaşmada vasita olarak kabul etmektedirler. Cem hem inancın gelecek nesillere aktarımında hem de sosyal bütünleşme işleviyle ön plana çıkmaktadır. İdeolojik Alevilik mensuplarında ise metot açısından geleneksel Alevilikten farklılaştıkları görülmüştür. İdeal Aleviliğe ulaşmak adına vasita olarak dernekleri görmekteyler. Burada örgütlenme gayreti de ön plana çıkmaktadır ve bu örgütlenmede dedelik ve cem yer almamaktadır (s. 164-165). Kimlik Aleviliği içinde yer alan kişilerin metot konusunda belirsiz bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Mülakatlarda görüşülen kişilere göre vasıtaların farklılaştığı belirlenmiştir (s. 166). Diğer başlıkta Alevi gruplar arasındaki sosyal münasebet incelenmiştir. Aleviliği değerlendirme biçimlerinin farklılaşması, Alevi grupların sosyal münasebetlerini etkilemiştir. Geleneksel Alevilik mensupları tarafından kutsal olarak görülen değerlerin, ideolojik Alevilik mensupları tarafından bir anlam taşımamasının iki grubu ayıran asıl unsur olduğu, mülakatlar vasıtasıyla anlaşılmıştır. Bu iki grup arasında yakınlaşmanın olduğunu ifade etmek güç görünmektedir (s. 167). Kimlik Aleviliğine mensup gençlerin diğer gruplarla münasebetini bütünüyle tespit etmek zordur. Bu gençler bazen ideolojik Aleviliğe yaklaşmakta bazen ise geleneksel Aleviliğin tesiri altında kalmaktadır fakat her iki perspektife de tepkileri vardır (s. 171). Diğer başlıkta ise Alevi grupların benzer ve farklı yönleri üzerinde durulmuştur. Burada Aleviliğin tanımlanmasından başlayarak Alevilikle ilgili birçok hususun gruplar tarafından farklı değerlendirildiği ifade edilmiştir. Vurgulanması gereken temel hususlardan birisi Malatya’da Aleviliğin sosyolojik açıdan homojen bir yapıda olmadığıdır. Geleneksel ve ideolojik gruplar kendi içlerinde de farklılaşmalar yaşamışlardır (s. 174).

Dokuzuncu bölüm “Sosyal Bütünleşme Açısından Alevilik” ana başlığına sahiptir. Alt başlıklar ise şöyledir; “Sosyal Bütünleşme Kavramının Tanımı, Bazı Kavramlar Çerçevesinde Sosyal Bütünleşme, Alevi Gençlik ve Alevilikte Kuşak

Çatışması”. İlk olarak sosyal bütünleşme kavramı değerlendirilmiştir. Sosyal bütünleşme ile ilgili bilgiler alt başlıklarıyla açıklandıktan sonra “Din, Sünnilik, Vatan ve Millet, Devlet, Özgürlük, Sağ ve Sol, Siyaset, İdeoloji” kavramları çerçevesinde sosyal bütünleşme incelenmiştir. Grupların bu kavramlara yönelik algıları ve değerlendirmeleri ele alınmıştır. Örneğin ideoloji kavramına bakış geleneksel Alevilik mensupları arasında olumsuzken, ideolojik Alevilik mensupları arasında farklı değerlendirilmiştir. İdeolojik Alevilik mensupları içinde sol ideolojilerin felsefeleriyle Alevilik arasında ilişki kuran çok sayıda kişi bulunmaktadır. Bahsedilen iki grup, ideolojilerin etkileri konusunda farklılaşmaktadırlar. Geleneksel Alevilik mensupları kişiler tarafından ideolojilerin tesirleri nedeniyle Alevilikte bir çözülme meydana geldiği ifade edilirken; İdeolojik Alevilik mensubu olanlar Alevilikle ideolojilerin bağı, Alevilerin özgürlük anlayışları gibi unsurlar üzerinden temellendirmektedirler. Kimlik Aleviliği içinde değerlendirilen grubun ise ideoloji kavramına bakışının, İdeolojik Alevilik perspektifine yakın olduğu görülmüştür (s. 204-207). Bir diğer başlık ise “Alevi Gençlik ve Alevilikte Kuşak Çatışması” şeklindedir. Bu başlıkta farklı yaş grupları arasındaki fikir değişimlerinin etkileri üzerinde durulmuş, yaşlı ve genç kuşak arasında problemler mülakat yoluyla tespit edilmiştir. Mülakatlarda yaşlı kuşaktan Aleviler, Aleviliği daha iyi yaşadıklarını ifade ederken gençlerin Aleviliği yaşamadıklarını belirtmişlerdir (s. 208-209). Alevi gençlikle ilgili temel problemi, geleneksel Aleviliğe mensup olanlar, Aleviliği tanımama ve inanç hususlarından uzaklaşma şeklinde değerlendirirlerken; ideolojik Alevilik içinde incelenen grup, ilmî bilgilerin eksikliğinin etkilerinin olduğunu düşünmektedirler (s. 212). Alevi grupların tamamı açısından Alevilik içinde kuşak çatışması yaşandığı ifade edilmektedir ancak gençlerin kazanılması adına önemli görülen kurumlar ve hususlar konusunda beklentiler farklılaşmaktadır (s. 215). Sosyal bütünleşme ile çeşitli kavramların ilişkisinin ele alındığı kısım, sonuç bölümünde değerlendirilmiştir. Bu kavramlara yönelik bakış açısı, grupların kendi arasında ve toplum ile bütünleşmeleri yönünden bazı emareler sunmaktadır. Bu yönüyle Alevi gruplar arasında kimi kavramların değerlendiriliş biçimi konusunda bütünleşmeden bahsetmek güçtür. Grupların bakış açıları, kavramların anlaşılma biçimlerine etki etmektedir (s. 220).

Sonuç

Tanıtımını yaptığımız eser, Aleviliğin inançsal ve geleneksel unsurlarının Malatya’da nasıl algılandığı, bu algıların birbirinden hangi yönlerde farklılaştığı ve farklılıkların zemin hazırladığı söylemlerin yaygınlıkları üzerine bilgi sahibi olmamızı sağlayan önemli bir araştırmadır. Aleviliğin algılanma biçimlerindeki farklılaşmalara sosyolojik bir perspektiften yaklaşılmıştır. Araştırmanın güçlü yanlarından biri, Aleviliğin algılanma şekilleri arasındaki çeşitliliğin farklı kavramlar yoluyla ifade edilmesi, bu kavramlar ile işaret edilen grupların arasındaki ilişkileri ve sınırları belirtmesidir. İleride Malatya’da yapılacak bir çalışma ile karşılaştırılarak, eserde yer alan bilgilerde bir değişim olup olmadığı incelenebilir zira Malatya, göç alan ve göç veren bir yer olması nedeniyle, nüfusunda değişimin yaşandığı bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmanın geliştirilebilecek bir yanı ise yakın coğrafyadan seçilecek farklı gruplar içinde çalışmanın tezlerinin karşılaştırılması olabilir. Buradaki kavramsallaştırma oldukça mühim farklılaşmalara işaret etmektedir. Bu nedenle yakın illerdeki Alevi nüfusuyla karşılaştırılması bölgesel, dönemsel nitelikli benzerliklere, farklılıklara ve bunların sebeplerine ışık tutabilir.

Kaynaklar/References

- Arslantürk, Zeki. *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod Ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- Bal, Hüseyin. *Bilimsel Araştırma Yöntem Ve Teknikleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No: 20 SDÜ Basımevi, 2001.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-388.
- Dönmez, Mehmet. *Bulgaristan Türklerinde Alevilik-Bektaşilik Akkadınlar İlçesi Örneği*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.
- Dönmez, Mehmet. *Romanya Babadağ Türklerinin Toplumsal Yapısı ve Sarı Saltuk Algısı*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2018.
- Dönmez, Mehmet. *Sosyal Bütünleşme Sürecinde Malatya Aleviliği*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2016.
- Gaspak, Ayhan. *Malatya Yöresi Alevilerinin Dini İnanç Ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma (Arguvan Örneği)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Köse, Ayşe Nur. *Gelenekli Dini Gruplardan Alevi-Bektaşi Kültüründe Kadın Anlayışı (Malatya Örneği)*. İnönü Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Özbakır, Akın. *Malatya Kale Yöresi Alevi-Bektaşi İnançlarının Tespit Ve Değerlendirilmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Özdemir, Şuayip-Arıca, İsmail. *Alevilerin Din Hizmeti Beklentileri (Malatya Örneği)*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2011.
- Sinanoğlu, Ahmet Faruk. *Türk Kültüründe Alevi Bektaşi Olgusu (Malatya Örneği)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.